ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΤΕΤΑΡΤΗ 12 ΙΟΥΝΙΟΥ 2019 – ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:

ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1.

α. **«Φεντερασιόν»:** Βλέπε σελ. 46 του σχολικού βιβλίου.

Με τη λήξη των Βαλκανικών πολέμων (1913) η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα, μιας πόλης με σημαντικό –για τα μέτρα της περιοχής– βιομηχανικό υπόβαθρο και με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το εργατικό κίνημα. Η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της πόλης, η Φεντερασιόν, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοιχτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης, αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.

β. **«Ορεινοί»:** Βλέπε σελ. 77 του σχολικού βιβλίου.

Οι ορεινοί είναι πολιτική παράταξη μεγάλης απήχησης που συγκροτήθηκε στην Εθνοσυνέλευση του 1862 – 1864. Απαρτίστηκαν από διάφορες ομάδες (υπό τον Δ. Γρίβα και τον Κ. Κανάρη) με κοινό στόχο την αντίσταση στην πολιτική των πεδινών. Βρήκαν υποστηρικτές μεταξύ των μικροκαλλιεργητών, των κτηνοτρόφων, των εμπόρων και των πλοιοκτητών. Ο λαός συμμετείχε ενεργά στη συγκρότηση αυτής της παράταξης.

γ. **«Ε.Α.Π.»:** Βλέπε σελ. 153 και σελ. 156 του σχολικού βιβλίου.

Η ελληνική κυβέρνηση, μπροστά στο τεράστιο έργο της περίθαλψης και αποκατάστασης των προσφύγων που έπρεπε να αναλάβει, ζήτησε τη βοήθεια της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΕ). Με πρωτοβουλία της ΚΤΕ, το Σεπτέμβριο του 1923 ιδρύθηκε ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση, η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ), με έδρα την Αθήνα. Βασική αποστολή της ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση.

Η ΕΑΠ λειτούργησε μέχρι το τέλος του 1930. Με ειδική σύμβαση μεταβίβασε στο Ελληνικό Δημόσιο την περιουσία της, καθώς και τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει απέναντι στους πρόσφυγες.

ΘΕΜΑ Α2.

α. Σωστό, βλέπε σελ. 42 του σχολικού βιβλίου.
β. Λάθος, βλέπε σελ. 52 του σχολικού βιβλίου.
γ. Σωστό, βλέπε σελ. 73-74 του σχολικού βιβλίου.
δ. Σωστό, βλέπε σελ. 148 του σχολικού βιβλίου.
ε. Λάθος, βλέπε σελ. 213 του σχολικού βιβλίου.

ΘΕΜΑ Β1.

α. Βλέπε σελ. 96-97 του σχολικού βιβλίου.

Οι Φιλελεύθεροι προκήρυξαν εκλογές για αναθεωρητική εθνοσυνέλευση, με στόχο να νομιμοποιήσουν τις μέχρι τότε ενέργειές τους και να περιορίσουν τις αρμοδιότητες του βασιλιά. Η συνασπισμένη αντιπολίτευση, όμως, απροσδόκητα κέρδισε τις εκλογές. Ο Βενιζέλος έφυγε στο εξωτερικό. Η νέα κυβέρνηση έκανε δημοψήφισμα για την επιστροφή του Κωνσταντίνου, στο οποίο η ετυμηγορία ήταν υπέρ του βασιλιά. Δίστασε όμως να αλλάξει την εξωτερική πολιτική και να επιδιώξει ειρηνική λύση. Το μέτωπο κατέρρευσε, με αποτέλεσμα την ολοκληρωτική ήττα. Στις 25 Ιανουαρίου 1921 η Αναθεωρητική Εθνοσυνέλευση που προέκυψε από τις εκλογές του Νοεμβρίου ανακηρύχθηκε Συντακτική, καθώς θεωρήθηκε αναγκαίο να αλλάξει εξ ολοκλήρου το σύνταγμα.

β. Βλέπε σελ. 50 του σχολικού βιβλίου.

Το Νοέμβριο του 1920 η φιλοσυμμαχική κυβέρνηση του Βενιζέλου έχασε τις εκλογές και την εξουσία ανέλαβαν τα φιλοβασιλικά κόμματα που έσπευσαν να επαναφέρουν τον ανεπιθύμητο στους Συμμάχους βασιλιά Κωνσταντίνο. Οι Σύμμαχοι, σε αντίποινα, έσπευσαν να αποσύρουν την κάλυψη του χαρτονομίσματος και έτσι, ένα σημαντικό τμήμα της νομισματικής κυκλοφορίας βρέθηκε χωρίς αντίκρυσμα.

Προαιρετικά:

Βλέπε σελ. 144 του σχολικού βιβλίου.

Το Νοέμβριο του ίδιου χρόνου το κόμμα των Φιλελευθέρων ηττήθηκε στις εκλογές και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος επέστρεψε στην Ελλάδα. Αυτό έδωσε την αφορμή στους Συμμάχους να εκφράσουν καθαρότερα την αλλαγή της στάσης τους απέναντι στην Ελλάδα.

ΘΕΜΑ Β2.

Βλέπε σελ. 169 του σχολικού βιβλίου.

Οι πρόσφυγες είχαν ζήσει σε τόπους με πολιτιστική παράδοση πολλών αιώνων, την οποία μετέφεραν στη νέα τους πατρίδα. Η μουσική που έφεραν μαζί τους επηρέασε τον τρόπο έκφρασης των λαϊκών στρωμάτων και αναδείχθηκε σε λαϊκή μουσική της πόλης (ρεμπέτικα). Πρόσφυγες οργανοπαίχτες και τραγουδιστές κυριάρχησαν στη λαϊκή μουσική σκηνή μέχρι το 1940. Οι πρόσφυγες έκαναν αισθητή την παρουσία τους και στον πνευματικό χώρο. Οι λογοτέχνες Γ. Σεφέρης, Η. Βενέζης, Κ. Πολίτης, Γ. Θεοτοκάς, Σ. Δούκας, ο ζωγράφος και συγγραφέας Φ. Κόντογλου και ο μουσικός Μ. Καλομοίρης είναι μερικοί από τους πολλούς Μικρασιάτες που διέπρεψαν στα γράμματα και τις τέχνες, πλούτισαν τη νέα ελληνική γλώσσα και συνέβαλαν στην εξέλιξή της. Γενικότερα, σημαντική υπήρξε η προσφορά των προσφύγων στη διαμόρφωση της σημερινής ελληνικής ταυτότητας.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1.

Βλέπε σελ. 208 του σχολικού βιβλίου.
Το θετικό και αισιόδοξο κλίμα των δύο πρώτων ετών της λειτουργίας του νέου καθεστώτος άρχισαν να σκιάζουν απειλητικά σύννεφα, τα οποία επρόκειτο να δημιουργήσουν λίγο αργότερα σοβαρή εσωτερική κρίση.
Το Σύνταγμα της Κρητικής Πολιτείας ήταν υπερβολικά συντηρητικό. Σύμφωνα με το κείμενο Α και την περιγραφή του Ελ. Βενιζέλου η κηδεμονία των Μεγάλων Δυνάμεων στο νησί ήταν εμφανής, ενέκριναν το Κρητικό Σύνταγμα εγκαινιάζοντας την περίοδο της αυτονομίας στην Κρήτη.

Προαιρετικά: Βλέπε σελ. 207 του σχολικού βιβλίου.
Το Σύνταγμα της Κρητικής Πολιτείας, που συντάχθηκε κατά το πρότυπο του ισχύοντος τότε ελληνικού συντάγματος, αφού εγκρίθηκε από το Συμβούλιο των Πρέσβεων των Προστατίδων Δυνάμεων στη Ρώμη, τέθηκε αμέσως σε εφαρμογή. Λίγες ημέρες αργότερα συγκροτήθηκε και ορκίστηκε η πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας, στην οποία Υπουργός Δικαιοσύνης ορίστηκε ο Ελευθέριος Βενιζέλος.
Ο ίδιος ο Βενιζέλος όμως θεωρεί πως η θέσπισή του δεν συνέβαλε στην ουσιαστική αυτονομία του νησιού, αφού ο Πρίγκιπας Γεώργιος (αρμοστής) το εμποδίζει να αναπτυχθεί. Πράγματι, το Σύνταγμα παραχωρούσε στον Ηγεμόνα υπερεξουσίες που εύκολα μπορούσαν να τον οδηγήσουν σε δεσποτική συμπεριφορά. Άρα, σύμφωνα με τον Βενιζέλο, μόνο αβεβαιότητα επέφερε στην πολιτική κατάσταση του νησιού. Επιπλέον, το Κείμενο Β, που παρουσιάζει τις απόψεις του γενικού πρέξενου της

Αγγλίας Εσμέ Χάουαρντ, επιβεβαιώνει την δεσποτική συμπεριφορά του Πρίγκιπα Γεωργίου. Ο Χάουαρντ αναφέρει πως ο ίδιος ο Γεώργιος αντιπαθούσε τις κοινοβουλευτικές κυβερνήσεις και ήταν υπέρμαχος της αυστηρής πειθαρχίας.

Βλέπε σελ. 208 του σχολικού βιβλίου.
Επιπλέον, η ασάφεια στον ακριβή καθορισμό αρμοδιοτήτων δημιουργούσε τριβές και προσωπικές αντιπαραθέσεις στο έργο της διοίκησης. Οι τοπικοί παράγοντες της Κρήτης, που πολέμησαν για την ελευθερία του νησιού και στήριξαν με ενθουσιασμό τον Πρίγκιπα, έβλεπαν τώρα με δυσφορία και πικρία να παραγκωνίζονται και να διορίζονται σε καίριες θέσεις Αθηναίοι σύμβουλοι του Γεωργίου, που αγνοούσαν τα κρητικά πράγματα και την ψυχολογία των Κρητών. Αλλά το πιο σημαντικό ήταν η διαχείριση του εθνικού ζητήματος της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Στο ουσιώδες αυτό ζήτημα παρατηρήθηκε εξαρχής διάσταση απόψεων μεταξύ του Γεωργίου και του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Βλέπε σελ. 208-209 του σχολικού βιβλίου.
Ο Γεώργιος πίστευε ότι η λύση του εθνικού ζητήματος θα ωρίμαζε με συνεχείς παραστάσεις και υπομνήματα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις.
Στο κείμενο Γ επιβεβαιώνεται η ανησυχία του Βενιζέλου ως προς το ενωτικό ζήτημα καθώς και το γεγονός της αποστολής διαβημάτων του Πρίγκιπα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις και τις διαπραγματεύσεις που είχε με τους εκπροσώπους των Δυνάμεων.

Βλέπε σελ. 209 του σχολικού βιβλίου.
Ο Βενιζέλος, βλέποντας τα πράγματα πρακτικότερα και ρεαλιστικότερα, θεωρούσε ότι η λύση έπρεπε να είναι σταδιακή, με βαθμιαίες κατακτήσεις. Ως πρώτη μάλιστα κατάκτηση θεωρούσε την απομάκρυνση των ξένων στρατευμάτων από τις κρητικές πόλεις και την αντικατάστασή τους από ντόπια πολιτοφυλακή, με Έλληνες αξιωματικούς.
Η διάσταση των απόψεων στο πολιτικό ζήτημα δεν άργησε να λάβει τη μορφή προσωπικής αντιπαράθεσης. Ο Βενιζέλος είχε καταστήσει σαφές ότι δεν αναγνωρίζει στον Πρίγκιπα το δικαίωμα να διαχειρίζεται προσωπικώς το εθνικό ζήτημα της Κρήτης: «Ως ένας εκ των τριακοσίων χιλιάδων Κρητών, δεν σας εκχωρώ το δικαίωμά μου, ώστε μόνος σεις να ρυθμίζετε αυτοβούλως την εθνικήν πολιτικήν του τόπου μου!».
Το κείμενο Β επιβεβαιώνει την τάση του Πρίγκιπα να κυβερνά το νησί ως μονάρχης, αφού ο Χάουαρντ, επικαλούμενος, προσωπική συνομιλία με τον ίδιο τον Πρίσκιπα, αναφέρει πως σκοπεύει να κυβερνήσει το νήσι ως καπετάνιος, δηλαδή να διαχειρίζεται προσωπικά κάθε ζήτημα που αφορούσε το νησί, αδιαφορώντας για τη στάση των Μεγάλων Δυνάμεων, ιδίως με την παραχώρηση συντάγματος».
Το κείμενο Γ πιστοποιεί την προσωπική διαχείριση του ενωτικού ζητήματος από τον Πρίγκιπα και μάλιστα τονίζεται πως μ' αυτή την καθαρά προσωπική πολιτκή του στο Κρητικό Ζήτημα δεν ενημέρωνε τους συμβούλους του στην Κυβέρνηση και έτσι όξυνε

το κλίμα δυσπιστίας, κακυποψίας και αντιπαράθεσης με τα μέλη της κυβέρνησης και τον ίδο τον Βενιζέλο.

Βλέπε σελ. 209 του σχολικού βιβλίου.
Κακοί σύμβουλοι του Γεωργίου διοχέτευαν χαλκευμένα και συκοφαντικά κείμενα στις αθηναϊκές εφημερίδες εναντίον του Ελευθερίου Βενιζέλου, γεγονός που δημιούργησε βαρύ κλίμα διχασμού.

ΘΕΜΑ Δ1.

α) Βλέπε σελ. 31-32 και σελ. 80 του σχολικού βιβλίου.
Το 1830, οι υποδομές του ελληνικού κράτους ήταν ακόμη πρωτόγονες. Γέφυρες, αμαξιτοί δρόμοι, λιμάνια, υδραγωγεία, δημόσια κτίρια, όλα όσα στηρίζουν την οικονομική και διοικητική λειτουργία του κράτους, είτε δεν υπήρχαν καθόλου, είτε βρίσκονταν σε κακή κατάσταση. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, ήταν απόλυτα φυσικό να στραφεί το ενδιαφέρον της διοίκησης προς την κατασκευή των απαραίτητων, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, έργων. Οι προθέσεις, που ήταν και στον τομέα αυτό πολύ καλές, προσέκρουσαν στις αντίξοες συνθήκες που επικρατούσαν, και ειδικότερα στην αδυναμία εξεύρεσης των αναγκαίων οικονομικών πόρων. Εξάλλου, είναι γνωστό ότι το ελληνικό κράτος ξεκίνησε με ένα βαρύ δημοσιονομικό φορτίο, την εξυπηρέτηση δηλαδή των δανείων που είχαν συναφθεί στο εξωτερικό κατά τη διάρκεια του Αγώνα αλλά και αργότερα, στους δύσκολους καιρούς της κρατικής του συγκρότησης. Στις χερσαίες συγκοινωνίες αλλά και στα περισσότερα από τα δημόσια έργα που είχε ανάγκη η χώρα, η έλλειψη του ιδιωτικού ενδιαφέροντος ήταν δεδομένη, καθώς οι επενδύσεις στις βασικές αυτές υποδομές δεν ήταν ιδιαίτερα κερδοφόρες. Το κράτος είτε απ' ευθείας, είτε μέσω των δήμων, προσπάθησε να ξεπεράσει τις δυσκολίες αυτές με τις δικές του δυνάμεις. Η δραστηριότητά του ήταν μάλλον υποτονική, τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του 1870, καθώς τα χρήματα έλειπαν και οι μέθοδοι που υιοθετήθηκαν δεν ήταν δημοφιλείς (για παράδειγμα, οι αγγαρείες των αγροτών στην κατασκευή δρόμων).
Πληροφορίες για την κατάσταση του οδικού δικτύου κατά την περίοδο αυτή παρέχονται από τα παραθέματα που ακολουθούν. Στο πρώτο παράθεμα (Κείμενο Α) καταγράφονται στοιχεία για την ανάπτυξη του δικτύου από το 1830 μέχρι το 1872 (1830 → 13 χιλ., 1852 → 164 χιλ., 1862 → 242 χιλ., 1867 → 398 χιλ., 1872→ 502 χιλ.).
Η έλλειψη δρόμων είχει ισχυρό αντίκτυπο στην ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς (Κείμενο Β). Γι' αυτό το λόγο πριν την ανάλειψη της διακυβέρνησης της χώρας από τον Τρικούπη τα προβλήματα στην οικονομία ήταν πολύ σημαντικά.
Το πρωτόγονο οδικό δίκτυο και οι δυσκολίες μεταφοράς των προϊόντων είχαν ως αποτέλεσμα την δυσλειτουργία και την καθήλωση της εσωτερικής αγοράς σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Χαρακτηριστικά γίνεται αναφορά σε παραδείγματα, που επιβεβαιώνουν την ανάγκη αλλαγής πολιτικής. Σε εποχή καλής σοδειάς, τα

δημητριακά σάπιζαν στην Τρίπολη, ενώ την ίδαι στιγμή στο Ναύπλιο γίνταν εισαγωγές. Στη Λιβαδιά το 1857 χάριζαν τα σιτάρια, ενώ στην Αθήνα η τιμή τους έφτανε τις 6 δραχμές το κιλό. Γύρω στα 1880 τα τούβλα που κατασκευάζονταν στον Μαραθώνα κόστιζαν 16 δραχμές η χιλιάδα και μέχρι να καλύψουν τη διαδρομή οκτώ ωρών ως την Αθήνα, η τιμή εκτινάσσονταν στις 60 δραχμές. Ακόμη και το 1887 οι διαφορές στη λιανική πώληση των ειδών διατροφής ήταν σημαντικές από περιοχή σε περιοχή. Η ανάπτυξη εσωτερικού οδικού δικτύου ήταν αδιαπραγμάτευτη ανάγκη για την ανάπτυξη του εμπορίου και των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας.

β) Βλέπε σελ. 32 του σχολικού βιβλίου.
Έτσι, «η πύκνωση του οδικού δικτύου πέρασε στην πρώτη θέση των εθνικών και τοπικών προτεραιοτήτων προς το τέλος του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ού.
Βλέπε σελ. 80 του σχολικού βιβλίου.
Η βελτίωση της υποδομής, κατά κύριο λόγο του συγκοινωνιακού δικτύου της χώρας ήταν βασική προτεραιότητα του Χ. Τρικούπη και βασικό στοιχείο του εκσυγχρονιστικού του προγράμματος.

Βλέπε σελ. 32 του σχολικού βιβλίου.
Η οικονομική ανάπτυξη, οι πιο γρήγοροι ρυθμοί αστικοποίησης, η δημιουργία των κεντρικών σιδηροδρομικών αξόνων και η ανάπτυξη του εσωτερικού εμπορίου ήταν παράγοντες που προώθησαν την κατασκευή οδικού δικτύου.
Η βελτίωση αυτή αποδεικνύεται και από τα στοιχεία (Κείμενο Α) του πίνακα που αφορούν τα έτη 1882-1912 (1882 → 1.122 χιλ., 1892 → 3.289 χιλ., 1912 → 4.637 χιλ.).
Εμφανίζεται μεγάλη ανάπτυξη σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Ενώ ως τον προχωρημένο 19ο αιώνα οι ελληνικοί δρόμοι είχαν περιορισμένο ρόλο στην οικονομία και αποτελούσαν απλώς «οδούς διείσδυσης» προς το τέλος του 19ου αιώνα μετατρέπονται σε «αγωγούς επικοινωνίας».
Αυτό αποτελεί έκφραση ισχυρής πολιτικής βούλησης, προκειμένου να υποκινηθεί η οικονομική ανάπτυξη, χωρίς παρ' όλα αυτά, να ακολουθείται από αλλαγές της κοινωνικής υποδομής.
Κατά συνέπεια η πολιτική ανάπτυξης του οδικού δικτύου, πολιτική στην οποία έδωσε ιδιαίτερη έμφαση ο Χαρίλαος Τρικούπης φαίνεται να αποδίδει.
Τελικώς, στις δεκαετίες του 1870 και του 1880 παρουσιάζονται σαφείς ενδείξεις μεταβολών στην ελληνική οικονομία που υποβάλλουν στο εκσυχρονιστικό πνεύμα του Χ. Τρικούπη και στην άποψη πως η υλική πρόδος εξαρτάται απολύτως από την ανάπτυξη των συγκοινωνιών.

γ) Βλέπε σελ. 32 του σχολικού βιβλίου.
Στους ανασταλτικούς παράγοντες θα πρέπει να συμπεριλάβουμε το μεγάλο κόστος της κατασκευής δρόμων σε ορεινά εδάφη αλλά και τον «ανταγωνισμό» των θαλάσσιων συγκοινωνιών που κυριαρχούσαν στις μεταφορές κοντά στα παράλια, δηλαδή σε πολύ μεγάλο τμήμα της χώρας.

Η ανάλυση των πηγών είναι ενδεικτική και

εναπόκειται στην κρίση των μαθητών

Επιμέλεια: Σκάνια Αθηνά
Τσιαντόπουλος Άρης